

REZUMAT

Teză abilitare: Hermeneutica filosofică și filosofia practică. Cercetări critice

Teza de abilitare cu titlul *Hermeneutica filosofică și filosofia practică. Cercetări critice* prezintă principalele realizări științifice, didactice și instituționale, precum și planurile de cercetare și de dezvoltare academică viitoare pe baza cărora înaintez cererea de a obține certificatul de abilitare în domeniul filosofiei, cu accentul pus pe *hermeneutica filosofică, fenomenologie, filosofie practică și antropologie filosofică*.

În prima parte sunt prezentate principalele direcții de cercetare ulterioare studiilor doctorale, până în 2024. Locul din care pornesc (prima parte a cercetărilor mele post-doctorale) vizează, de fapt, ceea ce aș putea numi eșecul unei „filosofii a răului”. De aici, de altfel, necesitatea unei fenomenologii hermeneutice. Problema centrală a tezei mele de doctorat (nemărturisit și în subsidiar) avea în vedere construcția unei posibile filosofii a răului, construcție ce, peremptoriu, s-a dovedit a fi un eșec. Fenomenologia mi s-a părut, ca să folosesc aici o vocabulă celebră, „calea regală” ce ar fi putut accesa, cu toată neutralitatea necesară și lipsită de orice limbaj teologic, problema răului. Numai că, *intenția*, ca singura cale de acces a conștiinței asupra conștiinței, nu funcționează în vid; are mereu nevoie de straturile palimpseste ale culturii. De fapt, teza este următoarea: împotriva unei ontologii directe a înțelegerii, o ontologie inversată. O astfel de teză, ce are în vedere exclusiv problema *cogito*-ului devine funcțională, evident, și în contextul întrebării mele inițiale: împotriva unei ontologii directe asupra răului, o ontologie inversată.

Prin urmare, o primă parte a cercetărilor mele a avut în vedere ceea ce am putea numi problemele glisării fenomenologiei în hermeneutică sau *fenomenologia hermeneutică*. Două dificultăți majore, din multitudinea de dificultăți posibile, sugerează necesitatea unui astfel de concept: pe de o parte, imposibilitatea reflecției de a accede la o atât de dorită „transparență totală a sinelui”, pe de alta, de a da sau construi o „identitate între ființă și gândire (sine)”. Iată deci neajunsurile care pun la lucru fenomenologia hermeneutică: accesul la *cogito*, pe calea fenomenologiei, e barat (hermeneutica deschide o poartă, dacă putem spune astfel); pretenția (exagerată) a discursului filosofic de a construi o identitate între ființă și gândire. Fenomenologia hermeneutică răspunde ambelor sarcini. Totuși, soluționarea acestor curențe create de problema sinelui trebuie considerate drept „vise” ale gândirii reflexive, vise ale gândirii filosofice în sensul unor idealuri niciodată de atins. De aceea un „drum ocolitor”, o „ontologie militantă” se cer ca instanțe prin care am putea măcar să sperăm, dacă nu chiar să reușim, a accesa astfel de reverii. Reflecția, fenomenologia și hermeneutica, în acest context, pot fi văzute drept căi, drumuri, poteci, prin care gândirea încearcă, caută, explorează un posibil acces în ubicuitatea acestor reverii. În acest loc am introdus, împotriva unei ontologii directe (fie ea de inspirație heideggeriană sau gadameriană) posibilitatea unei ontologii indirecte.

O a doua parte a cercetărilor mele a vizat hermeneutica și filosofia românească. Cercetările mele au plecat de la o întrebare simplă: hermeneutica filosofică occidentală are corespondent în cultura filosofică românească? Într-un cuvânt, putem regăsi teme exclusiv hermeneutice în filosofia lui Noica? M-am concentrat cu precădere asupra textului *Comentariu din perspectivă modernă la tratatul Despre interpretare al lui Aristotel*. Însă în afara acestui text care-și refuză, în numele unei anumite logici, valențele hermeneutice, am mai avut în vedere și *Interpretare la Cratylos*, mai cu seamă *Dialogul*

Cratylos în fața lumii moderne, în care Noica face exclusiv hermeneutică. Încă o simplă observație; ambele texte au fost privite prin prisma *Scrisorilor despre Logica lui Hermes*.

A treia parte a cercetărilor mele au avut în vedere trecerea de la hermeneutica filosofică la filosofia practică. Gadamer și Ricoeur, ambii în moduri diferite, elaborează ceea ce am putea numi o filosofie practică însă ambele demersuri eșuează exact în punctul central: a transfera metodologia filosofiei practice (dacă o astfel de metodologie există) în practică efectivă. Conceptele centrale ce construiesc cele două tipuri distincte de filosofie practică, sau mai acurat, de *phronesis*, sunt *aplicarea* în cazul lui Gadamer, respectiv *drumul phronesisului* în cazul lui Ricoeur. Aplicarea ca centru al experienței de înțelegere funcționează, ne explică Gadamer, după modelul *phronesisului* aristotelician. Atunci când înțelegm ceva, orice, ceea ce se întâmplă în actul propriu-zis al înțelegerii nu este nimic altceva decât *aplicarea* unor reguli generale asupra contextului particular (așa cum, în fapt, atât hermeneutica biblică cât și cea juridică certifică pe deplin). Întreaga noastră înțelegerea funcționează ca un cuplaj permanent între două extreme: generalul respectiv particularul. Din acest motiv aplicarea este centrală înăuntrul experiențelor de înțelegere: ea este, dacă pot spune astfel, un dat natural, instantaneu, ce produce și se produce înăuntrul înțelegerii. Totuși, din acest punct, am încercat să arăt că nu putem trage concluzii atât de generoase încât să afirmăm că hermeneutica lui Gadamer nu este nimic altceva decât filosofie practică. “Cunoașterea morală nu își are punctul culminant în curaj, justiție, ș.a.m.d., ci, mai degrabă în aplicarea concretă ce decide, în numele unei astfel de cunoașteri, ce trebuie făcut aici și acum”. Dar dacă chestionăm cum se produce această „cunoaștere morală”, în afara habitusului propus de Aristotel, Gadamer nu ne oferă niciun răspuns ci doar o indicație destul de imprecisă și perfect aristotelică: „*phronesis* – virtutea ce ne permite să *nimerim sensul* unei acțiuni și să o concretizăm”. Însă tocmai în acest punct rezidă întrebarea noastră: care sunt procedurile prin care putem nimeri sensul unei acțiuni? Sau, în alte cuvinte, care este, în termeni hermeneutici, metodologia din spatele deciziei ce nimereste sensul unei acțiuni? Desigur, răspunsul este, tot în termeni hermeneutici, niciuna: așa cum hermeneutica are o metodologie, oricât de paradoxal ar părea faptul, extrametodologică, la fel stau lucrurile și în cazul filosofiei practice. Prin urmare, dacă nu există proceduri este evident faptul că nu există niciun mod de a învăța, preda, aplica și în cele din urmă a practica filosofia practică.

A patra parte a cercetărilor mele continuă, în virtutea unei nemulțumiri în ceea ce privește filosofia practică de inspirație hermeneutică, problema pe care de fapt nu am părăsit-o niciodată: actul etic sau problema omului. Am încercat să văd prin intermediul lui Berdiaev cu a sa metafizică eshatologică în ce măsură, într-adevăr, „etica precede ontologia respectiv conștiința precede ființa”. Ideea conform căreia libertatea se poate manifesta fără supunere la lumea necesității am încercat să o înțeleg, împotriva lui Berdiaev, fără lumina eshatologiei; sau, cum spune însuși Berdiaev, „poate se cade să fim mai puțin teologi și mai mult antropologi”. Or, tocmai această idee m-a condus spre Șora, centrul cercetărilor mele cele mai recente ce au avut în vedere această permanentă căutarea a unei „antropologii ontologice”. O antropologie ontologică ce pleacă dintr-o simplă constatare: „viața noastră, asta este: o continuă reluare a luptei împotriva oscilației între o mie de răspunsuri aparent posibile la o întrebare care nu comportă decât unul singur (...); un război neâncetat împotriva problematicii și a dialogului, aceasta hidră abominabilă, care nu va fi niciodată învinsă, căci îi vor rămâne întotdeauna noi capete de tăiat”. Însă complicația este că aproape niciodată niciunul din noi (și adverbul „aproape” este totuși salvator!) nu știm nici răspunsul (fapt, deși devastator în plan existențial, totuși, lipsit de importanță) nici întrebarea (fapt ce are, în schimb, în planul comunității, și să o spunem cu toată brutalitatea, consecințe catastrofale). De fapt, în antropologia

ontologică căutată revin la problemele ce au deschis primele mele eforturi înăuntrul filosofiei: problema răului. Mi se pare că, prin intermediul lui Șora, am reușit să răspund unei întrebări deschise în urmă cu douăzeci de ani.

În ultima parte a tezei de abilitare proiectez trei direcții de cercetare viitoare: (1) pornind de la cercetările cele mai recente ale Babettei Babich voi avea în vedere o posibilă simbioză între hermeneutica filosofică și fenomenologia corporalității ce pleacă din Maurice Merleau-Ponty; (2) o a doua direcție de cercetare va avea în vedere hermeneutica carnală așa cum o înțelege filosoful american Richard Kearney. Vreau să investigez în ce măsură „criticul”, „criteriologicul”, „gramatologicul” și „diagnosticul” sunt forme de hermeneutică care se bazează pe „hermeneutica carnală”; (3) o a treia direcție de cercetare are în vedere formele în care hermeneutica filosofică coabitează cu științele cognitive. Plec de la cercetările cele mai recente ale lui Shaun Gallagher.

Realizările profesionale și academice fac referire la formarea profesională și activitatea didactică, participarea la proiecte și granturi de cercetare naționale și internaționale, implicarea în dezvoltarea și promovarea domeniului Filosofie. Planul de evoluție și dezvoltare a carierei prezentat în partea a treia, are în vedere temele de cercetare abordate în ultima perioadă, prezentate în partea întâi și propunerea de finalizare a lor, dar mai cuprinde și un proiect de carieră în care sunt evidențiate principalele direcții ale evoluției academice viitoare.

Pe baza experienței academice, didactice și de cercetare, descrisă mai sus, consider că preocupările pe care le am, sunt relevante pentru domeniul hermeneuticii și fenomenologiei, cu un accent deosebit pus pe întâlnirea, în diverse formule și contexte, dintre filosofia practică și antropologia filosofică.